

Aby sme nehádzali kamene

.Iukáš Krivošík

Publicista Jozef Hajko napísal knihu o spolužití s Rómami na Slovensku, aká tu doteraz chýbala. Prístupný jazyk kombinuje s rozsiahlymi odbornými zdrojmi. A vinu na problémoch nehľadá jednostranne len u majority.

• **verejná** debata o situácii Rómov sa u nás nachádza v zajatí extrémov. Z jednej strany zaznievajú krčmové reči o „cigánskych parazitoch“. Z druhej strany zase prichádza unáhlené nálepkovanie „fašizmom“ každého, kto vidí príčiny tejto problematiky aj niekde inde, než je len biely rasizmus či diskriminácia. Silné nálepky svojím nadužívaním následne podliehajú inflácii a keď skutočný fašizmus vstupuje do vysokej politiky, zrazu nám chýbajú slová, ktoré by ešte boli schopné svojou naliehavosťou mobilizovať verejnosť. Striedmejší prístup k rómskej otázke si musí namáhavo raziť cestu medzi mlynskými kameňmi neonacistickej krčmy na jednej strane a ľavicovo-liberálnej politickej korektnosti na strane druhej. Pričom oba extrémny sa navzájom posilňujú.

Do tejto situácie vstupuje kniha *Hod' do mňa kameňom* s podtitulom „Spolužitie s Rómami na Slovensku“ ako zjavenie. Jozef Hajko, ktorý v minulosti pôsobil ako ekonomický novinár (dva roky bol šéfredaktorom týždenníka Trend), sa snaží byť vecný, spravodlivý a ísť pod povrch. Nezapiera, že voči Rómom na Slovensku naozaj panuje široko rozšírená nevráživosť. Cituje napríklad jeden experiment Inštitútu pre finančnú politiku (IFP), z ktorého vyplýva, že Róm oproti bielemu s rovnakou kvalifikáciou má len menej ako polovičnú šancu dostať pozvánku na pracovný pohovor.

Na tento dvojité meter najviac doplácajú snaživí, bystrí a poctiví Rómovia. Snahou zaradiť sa do väčši-

často Rómom otáča chrbtom. No na druhej strane, rómske komunity sú tiež často uzavreté voči vonkajšiemu svetu. Viaceré kultúrne vzorce a kolektívne životné stratégie, ktoré sa v tomto prostredí vyskytujú, ženu Rómov do konfliktu s väčšinovou populáciou a bránia im samotným, aby sa pozdvihli vlastnými silami.

Ide napríklad o žitie pre prítomnosť, s ktorým úzko súvisí slabá schopnosť potlačiť dnešné uspokojenie pre dobro väčšieho uspokojenia v budúcnosti. Medzi Rómami tiež funguje silné rozlišovanie medzi príslušníkmi svojej skupiny (veľkorodiny, osady) a ľuďmi mimo. A tak klamstvo, krádež či nedodržanie sľubu je negatívne vnímané len vtedy, keď sa udeje voči človeku znútra skupiny. Prejsť cez rozum gadžovi sa, naopak, považuje za znak šikovnosti. Hoci podobné postoje nepochybne vznikli aj pod vplyvom stáročného prenasledovania Rómov naprieč Európou, keď vybabrať s gadžom bolo jednoducho vecou prežitia, Hajko konštatuje, že keby takto hľadeli na druhých bieli, boli by považovaní za rasistov.

Odstup voči bielym si Rómovia udržiavajú aj prostredníctvom konceptu rituálnej čistoty. Znie to ako paradox, ale z rôznych dôvodov sa im gadžovia môžu javiť ako „nečistí“. Rómovia sa však takisto silno kajú aj medzi sebou. Róm môže Rómom z inej komunity pohrdať. „Ako najväčšia skupina na Slovensku sa spomedzi ostatných vyčleňujú valašskí Rómovia,“ píše Hajko. Toto vzájomné udržiavanie odstupu

Jozef Hajko: *Hod' do mňa kameňom* (Spolužitie s Rómami na Slovensku). Slovart 2015.

Rómske dialekty nie sú len nástroj dorozumievania sa, ale aj odlišenia sa od iných skupín Rómov.

novej spoločnosti totiž často strácajú zázemie či ochranu osady, prípadne svojej rodiny. Ostatní totiž môžu mať tendenciu hľadiť na nich ako na odrodilcov zrádzajúcich svoju rómskosť. Na druhej strane aj pri veľkej snahe zaradiť sa do majority čelia dodatočným prekážkam, lebo odtieň ich pokožky stále slúži ako pripomienka, odkiaľ prišli. Visia tak akoby vo vzduchoprázdnosti. Nepatria už do rómskej komunity, no majority ich ešte medzi seba nevpustila.

V istom bode sa môže stať, že to onen snaživý, vzdelaný a poctivý Róm vzdá a radšej skúsi svoje šťastie v Prahe alebo v Londýne, kde budí menej negatívnej pozornosti. Slovensko tak stráca najaktívnejších príslušníkov menšiny, ktorí by mohli slúžiť ako vzor a maják aj pre ostatných jej členov. Samozrejme, tí najpasívnejší zostávajú vo svojich osadách. Takto si na svoju nevráživosť, ktorá sa v praxi dotýka aj šikovných Rómov, sami dopláca. No zodpovednosť za problém je aj na rómskej strane.

.tradičná spoločnosť

Jozef Hajko opisuje vo svojej knihe vývoj názorov na pôvod Rómov, poskytuje základný prehľad o ich histórii aj o postupných snahách jednotlivých režimov či vlád riešiť túto otázku na našom území. No za dôležité považuje pochopiť, ako rómske komunity fungujú. Na jednej strane je pravda, že majority sa

je jednou z prekážok, prečo sa Rómom nedarí stať sa moderným národom, ako sa to podarilo napríklad Slovákom v 19. storočí. Podobné problémy nesú so sebou snahy nadchnúť Rómov pre používanie kodifikovaného rómskeho jazyka. Rozdielnosť jednotlivých dialektov je totiž zdôraznená aj tým, že pre mnohých Rómov jazyk nie je primárne nástrojom dorozumievania sa, ale odlišenia sa od iných rómskych skupín.

.príklady úspechu

Rómska otázka je zamotaná a čitateľa miestami pri Hajkovej knihe prepadne depresia. No uvádza aj pozitívne príklady, ako sa to dá. Sú medzi nimi aktivity kresťanských cirkví. Alebo projekty mimovládnych organizácií, ako napríklad pôžičkový program ETP Slovensko. Máme starostov, ktorí to „s Rómami vedia“ ako Vladimír Ledecký zo Spišského Hrhova. Ale tiež podnikateľov ako Jozef Patkán z Bardejova, ktorí ukazujú, že Rómovia môžu byť veľkým ekonomickým prínosom.

Otázka, ako integrovať Rómov z okraja do väčšiny novej spoločnosti, by sa mala dostať do stredu verejnej debaty. Úspešné zapojenie týchto ľudí do ekonomického života by bolo prínosom pre slovenské hospodárstvo i celú spoločnosť. Naproti tomu na ignorovanie problémov všetci doplatíme.

Knihy, o ktorých píšeme, nájdete aj na Gorila.sk ●